

Aneta Kargol-Wasiluk

Uniwersytet w Białymstoku

Ekonomia społeczna – od idei do wartości

Wstęp

Temat, który podjęto w artykule, znajduje się na pograniczu przynajmniej dwóch nauk – filozofii i ekonomii, a zapewne można przedstawiać go również na gruncie innych dziedzin (dyscyplin naukowych). Gdyby zastanović się nad sposobem funkcjonowania współczesnych społeczeństw w gospodarkach kapitalistycznych, to z pewnością jednym z dotkliwych problemów jest alienacja jednostki i skierowanie przeciwko człowiekowi owoców jego pracy¹. Co więcej, określa się to zjawisko: *głównym rozdziałem dramatu współczesnej ludzkiej egzystencji w jej najszerszym i najpowszechniejszym wymiarze*².

Refleksje związane z tym tematem to próba podjęcia dyskusji o: etosie społecznym, idei wspólnoty, budowaniu wartości współczesnego społeczeństwa, a więc o rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Ekonomia społeczna wydaje się zajęciem stanowiska wobec dramatu społecznego, którym jest rozpad więzi społecznych oraz ekskluzja społeczna, wynikająca z różnego rodzaju dysfunkcji człowieka.

W niniejszym artykule autorka określiła dwa główne cele – analiza teoretycznych rozwiązań dotyczących ekonomii społecznej oraz stworzenie teoretycznego modelu wartości ekonomii społecznej. Odniesienie do konkretnej gospodarki nie ma znaczenia, chodzi bowiem o cel poznawczy.

Opracowanie podzielono na pięć części: rozważania teoretyczne o ekonomii społecznej, ekonomia materialna, wartości ekonomii społecznej, sprawiedliwość w ekonomii społecznej, ekonomia społeczna a *good governance*.

W myśleniu, mającym naturę teoretycznego procesu badawczego, nie jesteśmy w stanie odejść od myślenia według wartości. Pisał o tym na przykład J. Tischner³ i autorka jest przekonana, że stanowi to podstawę myślenia filozoficznego. W ekonomii społecznej

¹ J. Tischner, *Myślenie według wartości*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2011, s. 215.

² Ibidem.

³ Ibidem, s. 528.

autorka odnajduje dążenie do idealności, do stworzenia lepszego społeczeństwa, wrażliwego na problemy drugiego człowieka, kiedy egoizm, będący w centrum zainteresowania ekonomii mainstreamowej jako cecha natury i działania ludzkiego, przegrywa z wartościami etycznymi (odpowiedzialność za drugiego człowieka). Ekonomia społeczna jest zatem odrzuceniem etycznego nihilizmu.

W artykule autorka pragnie przedstawić teoretyczne założenia ekonomii społecznej, podążając ścieżką od idei do wartości. Jak należy ją rozumieć? Czy ekonomia społeczna ma znaczenie? Jakie wartości ze sobą niesie? Co współczesny świat może zyskać dzięki ekonomii społecznej? Jakie wartości we współczesnym społeczeństwie należy rozwijać? Jakie postawy kreować u współczesnego człowieka, by nie oczekiwał od państwa pomocy, ale pomagał swojemu państwu w rozwiązywaniu problemów społecznych. Wreszcie, czy ekonomia społeczna jest alternatywą wobec koncepcji *welfare state*?

Teoria ekonomii społecznej – u podstaw idei?

Wyzwania, stojące przed współczesnym światem, coraz częściej skłaniają do poszukiwania rozwiązań, które sprostają problemom społeczeństw, w których, obok bogatych, żyją niezwykle biedni ludzie, którzy są: wykluczeni społecznie, pozbawieni perspektyw na poprawę swej sytuacji bytowej, zachowanie godności, bycia równymi w człowieczeństwie. Rozwiązaniem, przynajmniej częściowym, może stać się idea ekonomii społecznej, ekonomii zorientowanej na wspólnotę.

Analizę warto rozpocząć od wskazania, że zmierzamy ku nowemu społeczeństwu, ponieważ zmienia się gospodarka, stąd od gospodarki także wymagamy więcej społecznego zaangażowania. Zagrożeniem dla spójności społecznej jest materializm, który dominuje nad moralnymi zobowiązaniami. Poza tym, wbrew hasłom o kapitale społecznym i budowaniu zaufania, mamy do czynienia z jego erozją. Co więcej, wydaje się, że wolny rynek błędnie ukształtował system wartości, co skutkuje: kryzysem moralnym, brakiem moralnej odpowiedzialności. To wszystko rodzi potrzebę wspólnych działań, które wpisują się w ideę ekonomii społecznej⁴.

Ekonomię społeczną można rozumieć: (...) *jako narzędzie mobilizacji ekonomicznej i społecznej zaniedbanych społeczności lokalnych/obszarów oraz jako formę zwiększania uczestnictwa ich członków/mieszkańców w wymianie gospodarczej i życiu publicznym*⁵.

W polskim kontekście na ekonomię społeczną składa się ogół wysiłków na rzecz tego, aby konkretne osoby, organizacje czy wspólnoty mogły w większym stopniu, niż dotychczas, podejmować suwerenne decyzje co do celu i form swojej działalności. Potrzebna jest

⁴ Zob.: M. Castells, *Koniec tysiąclecia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

⁵ T. Kaźmierczak, M. Rymśa, *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 11.

zmiana w sposobie myślenia na temat problemów społecznych i sposobów ich rozwiązywania⁶.

Ekonomia społeczna, zatem to przede wszystkim specyficzne podejście poszczególnych osób i instytucji do społecznej rzeczywistości. Dotyczy to zarówno nastawienia do własnych problemów (a więc raczej aktywność niż roszczeniowość), sposobu ich rozwiązywania (bardziej zbiorowy niż indywidualny), jak i celów, jakie się stawia (lepiej dobro wspólne – dobro innych, niż wąskie interesy grupowe). Działania te opierają się więc w dużej mierze na solidarności i współpracy, a nie na partykularyzmie i konkurencji. Do fundamentalnych zasad i warunków koniecznych do działania ekonomii społecznej należy więc zaliczyć: przedsiębiorczość i zaangażowanie, pomocniczość i solidarność, roztropność i odpowiedzialność, samodzielność i upodmiotowienie⁷.

Nędza narodów często wynika z braku pracy albo niegodziwego jej wynagrodzenia⁸. Jak napisał Jan Paweł II w Encyklice *LABOREM EXERCENS: praca stanowi podstawowy wymiar bytowania człowieka na ziemi*. Wynika to także z analizy dorobku różnorodnych nauk, poświęconych człowiekowi: antropologii, paleontologii, historii, socjologii, psychologii i innych – *wszystkie zdają się świadczyć o tym w sposób niezbity*⁹. W ekonomii społecznej wyraża się troskę o drugiego człowieka, by mógł godnie uczestniczyć w życiu społecznym, jako pełnoprawny obywatel swojego kraju. Istnieje jednak konflikt ekonomii społecznej w zderzeniu z interesami wyrażanymi w „nowej gospodarce”.

*Nasza gospodarka, społeczeństwo i kultura zbudowane są na interesach, wartościach, instytucjach i systemach reprezentacji, które na ogół ograniczają zbiorową kreatywność, konfiskują owoce technologii informacyjnej i wypaczają naszą energię, doprowadzając do autodestruktywnej konfrontacji. Nie musi tak być. W ludzkiej naturze nie ma wiecznego zła. Nie ma niczego takiego, czego nie można by zmienić za pomocą świadomego, celowego działania społecznego, opartego na informacji i wyposażonego w legitymizację. Jeśli ludzie są poinformowani, aktywni i komunikują się w skali całego świata, jeśli biznes zakłada swoją społeczną odpowiedzialność; jeśli media stają się raczej przekaznikami niż przekazami, jeśli aktorzy polityczni reagują na cynizm i przywracają wiarę w demokrację, jeśli kultura rekonstruowana jest na podstawie doświadczenia, jeśli ludzkość ma poczucie solidarności z gatunkami na całym globie; jeśli upominamy się o solidarność międzypokoleniową, żyjąc w harmonii z naturą, jeśli odrzucamy wyzysk naszego wewnętrznego Ja, wprowadzając pokój między nas – jeśli wszystko to staje się możliwe dzięki naszej, opartej na wiedzy, świadomej, wspólnej decyzji, gdy wciąż jeszcze jest czas, to może przynajmniej wtedy potrafimy żyć, kochać i być kochanymi*¹⁰.

⁶ P. Frączak, J. Wygnański (red.), *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*, FISE, Warszawa 2008.

⁷ Ibidem, s. 14–16.

⁸ Zob. D.S. Landes, *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2005.

⁹ Jan Paweł II, *ENCYKLIKA LABOREM EXERCENS*, 14 września 1981.

¹⁰ M. Castells, *Koniec tysiąclecia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 359.

Ekonomia materialna a ekonomia społeczna

Materialna strona ekonomii jest obecnie bardzo wysoko rozwinięta, posługuje się również wyrafinowanymi procesami zarządzania. Dotyczy: kapitału finansowego i kapitału rzeczowego, wartości dla akcjonariuszy, produktów, procesów, kontroli kosztów, rentowności inwestycji, wartości dodanej. W obszarze ekonomii materialnej, ludzki składnik jest jedynie zasobem opartym na kosztach¹¹.

Ekonomia społeczna natomiast znajduje się w stadium początkowym, podlega procesom rozwojowym. Odnosi się do: kapitału ludzkiego, celów indywidualnych i zbiorowych, relacji międzyludzkich, współpracy, inwencji twórczej i innowacji¹².

Większość przedsiębiorstw funkcjonuje w sferze ekonomii materialnej, nie doceniając w pełni lub nie wykorzystując możliwości ekonomii społecznej. Ekonomia społeczna umieszcza jednostkę ludzką w centrum uwagi – w centrum funkcjonowania organizacji, która odgrywa istotną rolę w napędzaniu organizacyjnego sukcesu i społecznego rozwoju¹³. Trzeba zatem umiejętnie korzystać z możliwości, jakie ona daje.

„Stara” i „nowa” ekonomia społeczna

Definicji ekonomii społecznej można przytaczać wiele, wszystko zależy od uwarunkowań miejsca i czasu, przyjęcia różnych perspektyw badawczych. Europejskie ujęcie będzie zapewne posiadało inny wymiar, niż podejście światowe, np. badaczy z kontynentu azjatyckiego, którzy definiują gospodarkę społeczną (*human economy*) jako system produkcji i konsumpcji, w którym adresuje się ofertę do potrzeb większości ludzi na świecie (większości populacji), a w szczególności do tych z najbiedniejszych segmentów¹⁴.

Celem ekonomii społecznej jest wzmocnienie podmiotowości: osób, grup społecznych i całych społeczności lokalnych tak, aby stały się bardziej: autonomiczne, zaradne, solidarne.¹⁵

W artykule autorka nie koncentruje się na ewolucji poglądów na temat ekonomii społecznej, a raczej próbuje uwzględnić również tło filozoficzne w odniesieniu do rozważań nad ekonomią społeczną.

W wyniku odejścia od „starej” gospodarki społecznej, działania podejmowane w sferze ekonomii społecznej są współcześnie ukierunkowane na walkę z wykluczeniem społecznym i bezrobociem, stawiają cele społeczne wyżej niż cele materialne, czego efektem jest funkcjonowanie wielu nowych typów organizacji: różne formy przedsiębiorstw społecznych,

¹¹ Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.humaneconomics.org/>], data wejścia: 29.12.2011].

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ T. Banuri, E. Spanger-Siegfried, *The Global Compact and the Human Economy*, „Journal of Human Development” 2001, Vol. 2, No. 1, s. 7.

¹⁵ I. Rybka, *System pomocy społecznej a rozwój ekonomii społecznej*, [w:] A. Poleszczuk-Giza, J. Hausner (red.), *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał rozwoju w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 207.

formy społeczne, spółdzielnie socjalne i inne, co powinno przyczynić się do wzrostu spójności społecznej.

Tabela 1.

„Stara” i „nowa” ekonomia społeczna – ujęcie porównawcze

<i>Kryterium wyróżnienia</i>	<i>„Stara” gospodarka społeczna</i>	<i>„Nowa” gospodarka społeczna</i>
Problemy, na jakie stanowi reakcję	wyzysk, alienacja	wykluczenie, bezrobocie
Zysk a cele społeczne	ważny, równie ważny co cele społeczne	cele społeczne ważniejsze niż zysk
Natura celów społecznych	typ produktu – brak specyficznych typ pracobiorcy – brak specyficznych pozytywne efekty zewnętrzne – zlikwidowanie wyzysku i alienacji w efekcie gospodarowania w kolektywnych formach własności	typ produktu – dobra (przede wszystkim usługi), którymi nie interesuje się rynek i sektor publiczny typ pracobiorcy – zatrudnianie osób o najsłabszej pozycji na rynku pracy pozytywne efekty zewnętrzne: rozwój kapitału społecznego, rozwój lokalny
Formy organizacyjne	spółdzielnie, stowarzyszenia, towarzystwa pomocy społecznej	różne formy przedsiębiorstw społecznych, formy społeczne, spółdzielnie socjalne i inne
Rola państwa	wspieranie (postulowane)	popieranie, dotowanie, ochrona
Stosunek do rynku	konkurencja	operuje w obszarach nieudolności rynku
Efekty makrostrukturalne	osłabianie konfliktu klasowego	wzrost spójności społecznej

Źródło: T. Kaźmierczak, *Zrozumieć ekonomię społeczną*, [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymśza, *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 106.

Wartości ekonomii społecznej

Podstawowa wartość ekonomii społecznej to działanie w specyficznych obszarach rynku, oparte na czymś więcej, niż chęć zysku, mogące być skutecznym mechanizmem odzyskiwania oraz utrzymania niezależności dla: osób, instytucji i wspólnot¹⁶.

Ekonomia społeczna może być alternatywnie nazywana ekonomią solidarną i być traktowana jako instytucjonalna przemiana. *Ekonomia społeczna w takim ujęciu oznacza niewątpliwie generowanie alternatywnych rozwiązań, ale nie ustrojowej alternatywy. Nie jest pomyślana jako idea i droga odrzucenia rynku i państwa, ale jako ścieżka systemowej ewolucji. Z jednej strony jest pomyślana jako praktyczny sposób rozwiązywania problemów społecznych w skali lokalnej (ekonomia sąsiedztwa i solidarności, lokalne usługi pożytku*

¹⁶ I. Gosk, *Ekonomia społeczna w Polsce*, Gdańska Konferencja Ekonomii Społecznej, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_sesjaG_IGosk_Ekonomia_spoleczna_w_Polsce.pdf], data wejścia: 20.12.2011].

publicznego), ale z drugiej jako mechanizm głębszych ogólnosystemowych zmian, w tym odnoszących się do gospodarki rynkowej (społeczna odpowiedzialność biznesu) i państwa (współzarządzanie, partnerstwo publiczno-społeczno-prywatne)¹⁷.

Jak wskazują: J. Hausner i A. Giza-Poleszczuk, do ekonomii społecznej można podchodzić zarówno narzędziowo, jak i systemowo, dostrzegać jej praktyczne zalety oraz dalekosiężne następstwa. Oczekiwania w stosunku do ekonomii społecznej mogą zatem odnosić się do wielu wymiarów życia społecznego¹⁸. Ważne jest jednak to, by nie były to oczekiwania przesadzone i nadmiernie rozbudzające nadzieje wielu grup społecznych, często zmarginalizowanych.

Wartości ekonomii społecznej należy szukać, rozpatrując między innymi funkcje, jakie ona pełni¹⁹:

1. **Z perspektywy polityki zatrudnienia i rynku pracy** – nowe miejsca pracy, szczególnie kierowane do ludzi zmarginalizowanych lub zagrożonych społeczną marginalizacją; usługi w zakresie szkolenia zawodowego i umożliwienia transferu na tzw. pierwszy rynek pracy;
2. **Z perspektywy polityki społecznej** – dostarczanie usług socjalnych tam, gdzie sektor prywatny i publiczny nie są w stanie zaspokoić rosnących potrzeb społecznych;
3. **Z perspektywy integracji społecznej** – pomnażanie kapitału społecznego;
4. **Z perspektywy procesu demokratyzacji** – wciąganie jednostek i grup społecznych w proces decyzji politycznych;
5. **Z perspektywy zmiany społecznej** – ekonomia społeczna jako miejsce tworzenia się alternatywnego systemu ekonomicznego i społecznego.

Stąd wartościami będą: nowe miejsca pracy, usługi socjalne, tworzenie kapitału społecznego, kształtowanie się nowego społeczeństwa i alternatywnego systemu społeczno-gospodarczego. Trudno o przyjęcie wspólnej płaszczyzny analizy, ale wydaje się, że są to wartości ekonomii społecznej²⁰. Warto przy tym pamiętać, że celem ekonomii społecznej nie może być wyeliminowanie tradycyjnej pomocy społecznej i nie może być ona traktowana jako rozwiązanie umożliwiające aktywizację zawodową wszystkich osób z grup defaworyzowanych.

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na następujące okoliczności rozwoju ekonomii społecznej²¹:

1. Starzenie się społeczeństw;
2. Systematyczne ograniczanie wydatków publicznych;

¹⁷ J. Hausner, *Ekonomia społeczna i jej rozwój*, [w:] A. Poleszczuk-Giza, J. Hausner (red.), *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał rozwoju w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 15.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, s. 15–16.

²⁰ Zob.: S. Mazur, A. Pacut, *Ekonomia społeczna i jej wartości konstytutywne*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Kraków 2006.

²¹ Ibidem, s. 17.

3. Demokratyczny deficyt na wszystkich poziomach władzy publicznej.

Ponadto, można przyjąć, że jej rozwój jest implikowany demontażem państwa opiekuńczego w wielu dojrzałych gospodarkach kapitalistycznych.

Jeśliby rozpatrzyć relacje między ekonomią społeczną a sektorem publicznym i prywatnym, warto wskazać na jej komplementarność wobec sektora prywatnego oraz partnerstwo w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego²².

Sprawiedliwość w ekonomii społecznej

Autorka, znając odwieczny dylemat w ekonomii – czy ekonomista powinien zajmować się problemem sprawiedliwości, dodatkowo wartości ekonomii społecznej upatruje w radzeniu sobie z problemem sprawiedliwości. Ekonomia społeczna odpowiada na pytanie, czy powinniśmy zajmować się problemem sprawiedliwości? Otóż tak, jest to, w rozumieniu autorki, obszar sprawiedliwości dystrybtywnej. Twórcą przedmiotowej koncepcji jest J. Rawls.

J. Rawls, jako jeden z najbardziej wpływowych amerykańskich filozofów XX w., dążył do wypracowania koncepcji sprawiedliwości, która stanowiłaby alternatywę wobec utilitaryzmu, będącego, według niego, słabą podstawą instytucji konstytucyjnej demokracji²³. Koncepcja J. Rawlsa została przedstawiona w 1971 roku, chociaż autor ciągle ją rozwijał, we wstępie do *Teorii sprawiedliwości* z 1999 roku stwierdził, że nie zmieniłby jej w żaden fundamentalny sposób.

Przedmiotem analizy²⁴ autorka czyni część pierwszą przywoływanego dzieła, obejmującą: koncepcję sprawiedliwości jako bezstronności, zasady sprawiedliwości oraz opis sytuacji początkowej. Sprawiedliwość jako bezstronność pozostawia, zdaniem Rawlsa: (...) *otwartą kwestię, czy jej zasady najlepiej realizuje zadość jakaś forma demokracji właścicielskiej, czy liberalny ustrój socjalistyczny*²⁵. J. Rawls zauważa, że: (...) *społeczeństwo jest dobrze urządzone, wtedy, gdy nie tylko wspiera dobro swych członków, lecz jest ponadto efektywnie regulowane przez publiczną koncepcję sprawiedliwości*²⁶.

Zasadniczym przedmiotem sprawiedliwości jest, według Rawlsa: (...) *struktura podstawowa społeczeństwa, a dokładniej sposób, w jaki główne instytucje społeczne dystrybuują podstawowe prawa i obowiązki oraz określają podział korzyści płynących ze społecznej kooperacji*²⁷.

²² Ibidem.

²³ J. Rawls, *Teoria sprawiedliwości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 10.

²⁴ Zob.: A. Kargol-Wasiluk, *Koncepcja sprawiedliwości wg F. von. Hayeka i J. Rawlsa*, Katowice 2012, artykuł w druku.

²⁵ Ibidem, s. 16–17.

²⁶ Ibidem, s. 31.

²⁷ Ibidem, s. 34.

J. Rawls odróżnia od siebie pojęcie sprawiedliwości, rozumiane jako *właściwe wyważenie konkurujących roszczeń* i koncepcję sprawiedliwości jako *zbiór powiązanych ze sobą zasad wskazujących istotne względy określające to wyważenie*²⁸.

W koncepcji sprawiedliwości, jako bezstronności, początkowa sytuacja równości jest odpowiednikiem stanu natury w tradycyjnej teorii umowy społecznej. Nikt nie zna: swojego miejsca w społeczeństwie, swojej pozycji klasowej ani społecznego statusu, nikt także nie wie, jakie naturalne talenty i uzdolnienia przypadną mu w udziale. Zasady sprawiedliwości wybierane są za zasłoną niewiedzy²⁹. Ponadto, strony w sytuacji wyjściowej są racjonalne i wzajemnie sobą niezainteresowane³⁰.

J. Rawls przedstawia dwie zasady sprawiedliwości³¹:

- 1) *Każda osoba ma równe prawo do w pełni wystarczającego systemu równych podstawowych wolności, który jest możliwy do pogodzenia z podobnym systemem wolności dla wszystkich.*
- 2) *Nierówności społeczne i ekonomiczne mają spełnić dwa warunki:*
 - a) *muszą być związane z dostępnością urzędów i stanowisk dla wszystkich w warunkach autentycznej równości szans;*
 - b) *muszą być z jak największą korzyścią dla najmniej uprzywilejowanych członków społeczeństwa.*

Druga zasada jest podporządkowana pierwszej; jej rolą jest: zapewnienie autentycznej równości szans i takie regulowanie systemu społecznego i ekonomicznego, żeby: (...) *właściwie spożytkowano społeczne zasoby i efektywnie wytwarzano oraz sprawiedliwie dzielono środki do celów obywateli*³².

Wkład do dyskusji na temat teorii sprawiedliwości J. Rawlsa wnosi H. Brighouse, który zauważa, że teoria Rawlsa opiera się na trzech głównych zasadach o charakterze intuicyjnym³³:

- a) idea społeczeństwa jako uczciwego systemu kooperacji;
- b) dobrze urządzone społeczeństwo;
- c) idea wolności i równego statusu moralnego osób.

Podsumowując, można uznać, że koncepcja sprawiedliwości dystrybtywnej J. Rawlsa jest koncepcją wrażliwości społecznej i postulatem na rzecz podejmowania działań w sferze poprawy położenia jednostek najbardziej pokrzywdzonych przez los.

Sprawiedliwość dystrybtywna J. Rawlsa nawiązuje do koncepcji egalitaryzmu oraz opiera się na idei uczciwego systemu kooperacji i idei dobrze urządzonego społeczeństwa, stąd w ocenie autorki może być punktem wyjścia do rozważań o ekonomii społecznej.

²⁸ Ibidem, s. 38.

²⁹ Ibidem, s. 42.

³⁰ Ibidem, s. 43.

³¹ J. Rawls, *Liberalizm polityczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 392–393.

³² Ibidem, s. 489.

³³ H. Bridghouse, *Sprawiedliwość*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007, s. 51–53.

Ekonomia społeczna a *good governance*³⁴

Ekonomia społeczna może również stanowić odpowiedź na poszukiwanie sposobu podniesienia jakości rządzenia. Jakość rządzenia (*good governance*), zgodnie z definicją Banku Światowego, oznacza wykorzystywanie politycznej władzy i sprawowanie kontroli w obrębie społeczeństwa w powiązaniu z zarządzaniem jego zasobami na rzecz społecznego i gospodarczego rozwoju³⁵. Ta szeroka definicja obejmuje rolę władz publicznych w ustanawianiu środowiska, w którym funkcjonują gospodarczy operatorzy, oraz określanie sposobu podziału korzyści, a także naturę relacji między rządzącymi i rządzonymi. W opracowaniu OECD z 1993 roku na temat partycypacyjnego rozwoju i *governance* podkreśla się trzy znaczenia *governance*³⁶:

- forma politycznego reżimu;
- proces, za pośrednictwem którego sprawuje się władzę w zakresie zarządzania ekonomicznymi i społecznymi zasobami;
- zdolność rządu do formułowania i wdrażania polityk i realizowania funkcji rządu.

Literatura na temat *governance* staje się coraz obszerniejsza, wydaje się zatem słuszne, by określić charakterystyczne cechy *public governance*, tak jak to uczynili B. Guy Peters i J. Pierre. Wyróżnili oni takie cechy, jak³⁷:

- dominacja sieci – dominacja nieformalnych instytucji, ale amorficznego zbioru aktorów, wpływających na to, jakie i w jaki sposób dobra publiczne i usługi będą dostarczane;
- malejąca zdolność państwa do sprawowania bezpośredniej kontroli;
- łączenie zasobów publicznych i prywatnych;
- korzystanie z różnorodnych instrumentów.

Public governance stanowi teoretyczny paradygmat instytucjonalny koordynacji działań zbiorowych (funkcjonowania państwa i sfery publicznej). W ramach tego modelu funkcjonowania państwa i sfery publicznej, mamy do czynienia nie z człowiekiem podporządkowanym – *homo hierarchicus*, ale z dialogiem – *homo politicus* (człowiekiem zainteresowanym). *Good governance* jest natomiast aplikacją modelu teoretycznego. Punktem wyjścia do rozważań na temat *good governance*, jako praktycznego działania, jest społeczeństwo obywatelskie, a nawet społeczeństwo sieciowe, ponad sferą właściwą dla rodziny, poniżej sfery właściwej dla władzy publicznej. To społeczeństwo, w którym są reprezentowane różne interesy indywidualne i grupowe powinno być źródłem wszelkiej władzy politycznej.

³⁴ Zob.: A. Kargol-Wasiluk, *Public governance jako wyzwanie dla współczesnego państwa*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, *Polityka Ekonomiczna*, 2011, Nr 166, s. 246–257.

³⁵ OECD, DAC, *Orientations on Participatory Development and Good Governance*, Paris 1993, s. 7.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, s. 4–5.

Zainteresowanie formułowaniem zasad dobrego rządzenia można zaobserwować na całym świecie. W ramach Unii Europejskiej w 2001 roku, w Białej Księdze określono zasady dobrego rządzenia w następujący sposób³⁸:

- otwartość;
- partycypacja;
- rozliczalność;
- skuteczność;
- spójność;
- proporcjonalność i subsydiarność.

Dobre rządzenie można uznać za kolejny krok, jako katalog „dobrych praktyk”, który należy stosować w praktyce publicznego działania. Zatem, niezmiernie ważne wydaje się być określenie cech dobrego rządzenia i wyznaczenie wskaźników jego oceny. Badacze polscy, pod kierunkiem J. Wilkina, w 2008 roku sformułowali cechy dobrego rządzenia (*good governance*) w poniższy sposób³⁹:

- należyte warunki instytucjonalne dla realizacji celów publicznych (skuteczność i efektywność);
- szerokie stosowanie instrumentów ekonomicznych (poza administracyjnymi);
- decentralizacja uprawnień decyzyjnych w sektorze publicznym, zgodnie z zasadą subsydiarności;
- wykorzystanie partnerstwa publiczno-prywatnego i społecznego dla realizacji celów społecznych i dostarczania dóbr publicznych;
- szerokie informowanie opinii publicznej o działalności sektora publicznego;
- społeczne monitorowanie działań państwa i określenie warunków egzekwowania podjętych przez państwo zobowiązań.

Badacze ci określili jednocześnie wymiary dobrego rządzenia jako:

- demokratyczne państwo prawne;
- przejrzystość;
- rozliczalność;
- partycypacja;
- społeczna inkluzja;
- skuteczność i efektywność;
- przestrzeganie prawa;
- zarządzanie konsensualne.

Dodatkowo, warto jeszcze wspomnieć o wymiarze uzupełniającym, jakim są różne formy partnerstwa⁴⁰.

³⁸ Commission of the European Communities, *European Governance. A White Paper*, Brussels, 25.7.2001, COM (2001) 428 final.

³⁹ J. Wilkin i inni, *Badanie dotyczące stworzenia systemu wskaźników dla oceny realizacji zasady good governance w Polsce*, Ecorys Research and Consulting, Warszawa, lipiec 2008, s. 13.

⁴⁰ Mowa tu w szczególności o partnerstwie publiczno-społecznym, jednakże warto również pamiętać o partnerstwie publiczno-prywatnym i publiczno-publicznym.

Stąd, by rozwijać *good governance*, należy również zwrócić uwagę na rolę ekonomii społecznej w tym procesie (zwłaszcza przez pryzmat takich jego wymiarów, jak: partnerstwo, partycypacja i inkluzja społeczna).

Zamiast zakończenia

Z pewnością istnieje zróżnicowane uniwersum wartości. Posługując się klasyfikacją, przyjętą przez A. Chmieleckiego, można wyróżnić wartości: hedoniczne (przyjemności zmysłowe), witalne (życie, zdrowie, sprawność fizyczna), utylitarne, poznawcze, estetyczne, etyczne itp.⁴¹.

Dokonując analizy podstaw filozoficznych ekonomii społecznej, można stworzyć teoretyczny model jej wartości. Gdyby wyróżnić trzy poziomy analizy: jednostka–społeczeństwo–państwo, autorka dostrzega następujące implikacje tego modelu. W wymiarze jednostkowym ekonomia społeczna niesie wartość etyczną – sprawiedliwość dystrybucyjną, natomiast w wymiarze społecznym jest przejawem podnoszenia wartości kapitału społecznego oraz wzmacnianiem jakości rządzenia. Wszystko to odbywa się dzięki: podmiotowości zbiorowego działania, samoorganizacji, kooperacji i odpowiedzialności.

Bibliografia

1. Albert M., *Ekonomia uczestnicząca. Życie po kapitalizmie*, Poznań 2007.
2. Banuri T. and Spanger-Siegfried E., *The Global Compact and the Human Economy* „Journal of Human Development” 2001, Vol. 2, No. 1.
3. Bornstein D., *Jak zmieniać świat. Przedsiębiorcy społeczni – wizjonerzy naszych czasów*, Wydawnictwo AnWero, Warszawa 2008.
4. Bridghouse H., *Sprawiedliwość*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2007.
5. Castells M., *Koniec tysiąclecia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
6. Chmielecki A., *Rzeczy i wartości. Humanistyczne podstawy edukacji ekonomicznej*, Warszawa 1999.
7. Commission of the European Communities, *European Governance, A White Paper*, Brussels 25.7.2001, COM(2001) 428 final.
8. Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.humaneconomics.org/>, data wejścia: 29.12.2011].
9. Frączak P., Wygnański J. (red.), *Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju*, FISE, Warszawa 2008.
10. Gosk I., *Ekonomia społeczna w Polsce*, Gdańska Konferencja Ekonomii Społecznej, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/pane/GKES_sesjaG_IGosk_Ekonomia_spooleczna_w_Polsce.pdf, data wejścia: 20.12.2011].

⁴¹ A. Chmielecki, *Rzeczy i wartości. Humanistyczne podstawy edukacji ekonomicznej*, Warszawa 1999, s. 177–178.

11. Hausner J., *Ekonomia społeczna i jej rozwój*, [w:] A. Poleszczuk-Giza, J. Hausner, *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał rozwoju w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
12. Jan Paweł II, *ENCYKLIKA LABOREM EXERCENS*, 14 września 1981.
12. Kargol-Wasiluk A., *Koncepcja sprawiedliwości wg F. von. Hayeka i J. Rawlsa*, Katowice 2012, artykuł w druku.
13. Kargol-Wasiluk A., *Public governance jako wyzwanie dla współczesnego państwa*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, *Polityka Ekonomiczna*, 2011, Nr 166.
14. Kaźmierczak T., Rymśza M., *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
15. Landes D.S., *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 2005.
16. Mazur S., Pacut A., *Ekonomia społeczna i jej wartości konstytutywne*, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Kraków 2006.
17. OECD, DAC, *Orientations on Participatory Development and Good Governance*, Paris 1993.
18. Poleszczuk-Giza A., Hausner J. (red.), *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał rozwoju w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
19. Rawls J., *Liberalizm polityczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
20. Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
21. Rybka I., *System pomocy społecznej a rozwój ekonomii społecznej*, [w:] A. Poleszczuk-Giza, J. Hausner (red.), *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał rozwoju w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
22. Schumpeter J., *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
23. Tischner J., *Myslenie według wartości*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2011, s. 215.
24. Wilkin J. i inni, *Badanie dotyczące stworzenia systemu wskaźników dla oceny realizacji zasady good governance w Polsce*, Ecorys Research and Consulting, Warszawa, lipiec 2008.